

L'ESGLÉSIA CATALANA DURANT L'OCUPACIÓ NAPOLEÒNICA*

Fra Valentí SERRA DE MANRESA

El present estudi és a propòsit d'un fet d'enorme transcendència: l'ocupació napoleònica de Catalunya, ara fa dos segles, efectuada al llarg dels anys 1808-1809 i que es perllongà fins al 1814, originant els cèlebres episodis de la Guerra del Francès en els territoris del Principat de Catalunya; una confrontació bèl·lica coneguda també, com sabeu, amb el nom de Guerra de la Independència. Amb aquest treball ens afegim des de la Facultat de Teologia a les diverses commemoracions que sobre aquests fets s'han realitzat a casa nostra, potser més en la perspectiva social, militar i política, i no tant en el vessant eclesial.

Ara fa cent anys, en el marc de la Catalunya regeneracionista del nou-cents —una Catalunya que, recuperada culturalment, havia emergit del moviment cultural de la Renaixença— es visqué arreu de casa nostra, d'una manera intensa i molt solemne, la celebració commemorativa del primer centenari de la Guerra de la Independència. Algunes ciutats com ara Girona, Igualada i Manresa rivalitzaren en la solemnitat dels actes commemoratius de 1908 i en la vindicació del protagonisme dels fets, especialment a propòsit de la famosa batalla del Bruc; una de les glòries catalanes que donà nom a un dels principals carrers de la Ciutat Comtal —el carrer Bruc—, així com també el títol de la gran caserna que s'edificà a l'entrada de la ciutat, on comença l'avinguda Diagonal.

Cent anys enrere la memòria històrico-col·lectiva a propòsit de la Guerra del Francès era ben viva en el nostre poble. Una fonda i arrelada gal·lofòbia, que

* Oferim el text, amb anotacions, de la conferència que el dia primer d'abril del 2009 pronuncià fra Valentí Serra en la Facultat de Teologia de Catalunya, en ocasió de la jornada commemorativa del bicentenari de l'inici de la Guerra del Francès a Catalunya (1808-1814). Es tracta d'una aproximació a aquells fets bèl·lics en la perspectiva de la història eclesiàstica al cap de 200 anys, on el conferenciant, col·laborador científic de la Facultat de Teologia de Catalunya, dissertà a propòsit de l'impacte de l'ocupació napoleònica en la vida quotidiana i institucional dels eclesiàstics de casa nostra.

venia ja des del període de l'anomenada Guerra Gran, en contra el Govern francès de la Convenció en els anys 1793-1795. Des de la Guerra Gran havia anat quallant en l'ànima del nostre poble aquesta aversió contra França.¹

Quan pel juny de 1908 la ciutat de Manresa féu memòria del primer centenari de la Guerra de la Independència, en el programa commemoratiu s'escribí que

Manresa pot ab tota justícia gloriar-se d'haver sigut la primera ciutat de Catalunya que aixecà en 1808 penó d'Independència. En efecte, la famosa crema del paper se[ge]llat, ocorreguda el dia 2 de juny, fou un repte formal llençat a la cara de l'injust invasor, i del mateix [fet] foren efecte les dues jornades del Bruch del 6 i 14 de l'esmentat mes. De l'heroic acte realitzat el dia 2 de juny nasqué el mateix dia aquella inoblidable Junta de Defensa, la primera també formada a Catalunya.²

En les pàgines que segueixen ens ocupem d'analitzar, prioritàriament, les actituds de l'Església catalana, o si volem dels eclesiàstics, davant uns fets bèl·lics que colpiren, molt pregonament, els ànims de la població catalana, oferint, alhora, un rapidíssim balanç global a propòsit de l'impacte de l'ocupació napoleònica en la vida quotidiana de la Catalunya de principis del dinou, i posant en relleu també la gran compenetració que llavors existí entre els eclesiàstics i tots els estaments socials de casa nostra.³

Seguint amb la metodologia adoptada en anteriors recerques, prioritzarem les fonts eclesiàstiques, especialment les franciscano-caputxines⁴ que, en aquest cas, esdevenen un testimoni qualificat sobre l'impacte dels esdeveniments ocorreguts al Principat durant la Guerra del Francès, car aquestes fonts escrites de mà dels eclesiàstics, ens aporten una visió força desacostumada dels fets bèl·lics. En efecte, lluny de consignar allò que succeí des de la perspectiva «oficial» —militar o política— per dir-ho d'alguna manera, ens aproximem aquella història, real i existencial, a partir de la vivència sofrent i dolorosa del clergat que, juntament amb el poble senzill,⁵ patí l'opressió i la vexació de les tropes

1. Vegeu L. ROURA AULINAS, *La Guerra Gran a la ratlla de França. Catalunya dins la guerra contra la Revolució Francesa (1793-1795)*, Barcelona: Curial Edicions 1993.

2. Sobre l'impacte de l'ocupació napoleònica a la ciutat de Manresa és molt expressiu el sermó pronunciat després de la Guerra del Francès pel caputxí SILVESTRE DE BARCELONA, *La Fiesta Mayor de los Manresanos. Elogio Patriótico-Religioso-Moral que en la solemne acción de gracias a la Virgen por el triunfo del Bruch dixo en la Seo de Manresa [...] el día 6 de junio de 1814*, Manresa: Imp. M. Trullás 1814. Una visió general dels fets l'abastà J. SARRET Y ARBÓS, *Manresa en la Guerra de la Independencia*, Manresa: Imp. San José 1922.

3. Fou posat en relleu per E. RIERA FORTIANA, «El estado eclesiástico catalán en la Guerra de la Independencia», *Pedralbes* 2 (1982) 211-235.

4. Trobareu una relació d'aquestes fonts a V. SERRA DE MANRESA, *Els caputxins de Catalunya, de l'adveniment borbònic a la invasió napoleònica: vida quotidiana i institucional, actituds, mentalitat, cultura (1700-1814)*, Barcelona: Facultat de Teologia de Catalunya 1996, 1-34.

5. En aquests darrers anys també s'han editat memòries sobre l'ocupació napoleònica escrites des dels estaments populars, com ara la que preparà J. M. PONS GURI, *Diari d'uns anys de Guerra, 1808-1814*, Argentona: Aixernador 1993. Moltes, però, encara romanen inèdites com les

franceses; unes fonts escrites molt valuoses, talment unes «Pàgines viscudes», per dir-ho amb mots del cèlebre escriptor Josep M. Folch i Torres, i que llegides ara ens aproximen al batec més vital dels fets ocorreguts, ens duen a la mateixa experiència d'aquells que sofrien les conseqüències de l'ocupació francesa.

En efecte, aquestes fonts eclesiàstiques suara al·ludides ens abasten una visió realista i molt colpidora de la Guerra de la Independència i, ensems, ens permeten d'endinsar-nos en la mentalitat d'aquells catalans dels primers anys del segle dinovè que sofriren directament els estralls d'una guerra tan cruenta i d'una ocupació militar tan vexatòria. Així, servint-nos d'aquestes fonts eclesials, ens estalviarem de passar pel filtre de les correccions tendencioses dels cronistes d'ofici (oficials), que situats tothora al servei del poder o dels vencedors ben sovint miren, volgudament, per desfigurar allò que realment succeí, tal com es desprèn d'una rigorosa aplicació del mètode històrico-crític a tota mena de fonts documentals.

Cal dir, d'entrada, que avui no ens referirem al desenvolupament detallat del procés de l'ocupació de les tropes franceses a Catalunya, puix que ha estat ja estudiat amb monografies específiques com ara la de l'historiador igualadí Joan Mercader.⁶ Tan sols presentarem una anàlisi apressada a propòsit de les distintes reaccions d'alguns grups eclesials, com per exemple els framenors caputxins de Catalunya durant la guerra i, també, assenyalarem algunes actuacions particulars individualitzades d'alguns sacerdots de la clerecia secular que, en clara connexió amb els ideals populars de la Catalunya del dinou, i des d'una forta gal·lofòbia o sentiment antifrancès, participaren d'una manera activa i compromesa en els episodis de la guerra contra l'exèrcit de Napoleó.

En començar la dinovena centúria, la Catalunya tradicional i catòlica —podríem dir-ne la Catalunya real, no pas la reinventada mitològicament pel liberalisme decimonònic— feia relativament poc que s'havia enfrontat durant els anys 1793-1795, com suara al·ludíem, en contra del govern francès de la Convenció. Poc després, les constants pregàries de rogatives practicades en els monestirs i cases religioses del Principat en ocasió de la guerra contra Anglaterra (desenvolupada entre la Guerra Gran i la Guerra de la Independència al llarg dels anys 1795-1808) anaren configurant entre la població catalana una atmosfera molt enrarida per la inseguretad que llavors es vivia, arribant al seu punt extrem quan, a més, s'hi afegí la necessitat d'haver d'aplicar en els territoris peninsulars la dispensa pontifícia, divulgada a través de la predicació, que autoritzava ometre l'abstinència quaresmal —cosa impensable pels catòlics d'aquells anys— car en aquella circumstància de guerres internacionals, i per mor de la forta crisi de subsistències que patia Catalunya i del rigorós bloqueig internacional que afec-

interessantíssimes *Notes de varias cosas sucedidas desde el any 1808*, de l'arxiu familiar de can Cabot a Santa Susanna de Riner.

6. Vegeu J. MERCADER RIBA, *Catalunya i l'Imperi napolèonic*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1978.

tava el continent, era totalment impossible l'arribada del peix salat des del nord d'Europa, impeding d'aquesta faisó poder complir amb les abstinències habituals prescrites per al temps quaresmal.⁷ Eren aquells temps de crisi profunda, i els freres caputxins, junt amb d'altres ordes religiosos i els estaments populars de la societat catalana, vivien en un clima d'inseguretat que òbviament afectava les capes més humils dels estaments de la població. Eren, en efecte, moments històrics molt difícils puix que l'any 1807 Napoleó havia imposat un duríssim bloqueig internacional contra Anglaterra pel decret de Milà, en què disposava l'ocupació militar de tots els països que no acatessin el decret. Portugal no participà en el bloqueig contra Anglaterra, mentre que la monarquia hispana s'adherí, tot d'una, a les disposicions del decret bonapartista, de manera que amb el tractat hispano-francès de Fontainebleau s'autoritza l'entrada de divuit mil soldats francesos, comanats per Junot, a fi d'envair i castigar Portugal. En realitat n'entraren molts més. Se'n calcula l'entrada d'uns cent mil, dirigits per Murat, cunyat i lloctinent de Napoleó.

A la ciutat de Barcelona, comanats pel general Duhesme, hi arribaren els primers contingents de les tropes franceses els dies 13 i 14 de febrer de 1808. Immediatament, i atès que Barcelona era plaça militar, els soldats de Napoleó ocuparen Montjuïc i la Ciutadella.⁸ Molt poc després, el dia 17 de març de 1808, amb el motí d'Aranjuez, es posava fi al govern de Godoy i, Ferran VII, assolia l'abdicació del seu pare Carles IV. El jove Ferran VII, inspirador principal del motí, delerós del reconeixement del general Murat, en no poder aconseguir-lo anà a Baiona el 10 d'abril a fi i efecte de comptar amb el vist-i-plau de l'Emperador Bonaparte. A Baiona, tanmateix, Napoleó obligà el fill de Carles IV a retornar la corona al seu pare qui, sota pressions i amenaces, cedí llavors tots els seus drets a l'Emperador de França, el qual, a no trigar, proclamava rei d'Espanya el seu germà Josep Bonaparte qui, després de jurar les corts estamentals reunides a Baiona, el 20 de juny de 1808 era reconegut —si us plau per força— com a rei pel Consell de Castella. L'arxiver-cronista dels caputxins de la Província «de la Encarnación de las dos Castillas», atent observador dels esdeveniments

7. A finals de la dècada de 1770 ja s'havia produït una força situació semblant «por estar interrumpido el comercio marítimo y haber escasez de gentes que pesquen, por hallarse infestados los mares, faltan los pescados salados que son el principal y común alimento de los pobres y los regulares en los días Cuadragésimas y vigílias», en *Breve de Nuestro muy Santo Padre Pío VI, para que los Arzobispos, Obispos y Abades u Ordinarios Locales, puedan dispensar la gracia a los fieles cristianos en estos Reynos de España, é Islas de Canaria[s], para comer carne en las Quaresmas de los tres años inmediatos siguientes al de su execución, en los días que se señalan, guardando sin embargo la forma del ayuno, y lo demás que se expresa*, Barcelona: Imp. Piferrer 1779, f. 2.

8. Sobre l'ocupació napoleònica de la Ciutat Comtal, vegeu R. FERRER, *Barcelona Cautiva, o sea diario exacto de lo ocurrido en la misma ciudad mientras la oprimieron los franceses, esto es, desde el 13 de febrero de 1808 hasta el 28 de mayo de 1814*, Barcelona: Imp. Brusi 1815-1819 (6 vols).

desenvolupats entorn de la cort madrilenya, deixà una suggeridora testimoniança documental a propòsit de tot el desenvolupament de la invasió napoleònica quan Bonaparte, servint-se de l'engany, s'apoderà de tot el territori peninsular. Ho explica molt bé aquest cronista castellà:

Hallándose este reino en paz y alianza con Francia, las tropas de Napoleón (que había usurpado el trono francés), entraron con el permiso del gobierno de España en nuestro suelo, con el especioso pretexto de auxiliar nuestra nación contra Inglaterra, entonces su enemiga; persuadiéndose muchos sencillos españoles que venían asimismo a proteger el Príncipe de Asturias, abatido, calumniado y perseguido por el infame favorito Manuel de Godoy. Bajo tan plausibles pretextos se apoderaron las tropas francesas de todas las plazas fronterizas y, asegurando que iban a guarecer las costas, se adelantaron por Castilla hacia Madrid, en donde entraron el 23 de marzo de dicho año [de 1808], día anterior del que se trasladó de Aranjuez D. Fernando VII proclamado, cinco días antes, rey en aquel real sitio por renuncia de su augusto padre D. Carlos IV. A principios de abril salió el rey de la corte a recibir a Napoleón, que fingieron los franceses venía a visitar a su amigo, y como no lo encontrase donde le habían asegurado, añadiendo enredos, dando mil seguridades y mintiendo descaradamente, lo condujeron hasta Bayona. Pocos días después llevaron a toda la familia real a la misma ciudad, y allí le precisó Napoleón a abdicar la corona de España, poniéndole la tiránica alternativa de renunciar o morir. Mientras se tramaban semejantes felonías en Bayona, sofocados los madrileños de las insolencias de Murat, cuñado de Napoleón, general de todas las tropas francesas, y convencidos de su injusto designio, rompieron con ellas el día 2 de mayo, haciendo prodigios de valor, del que fueron víctimas muchos soldados y algunos generales en las calles de Madrid. Se respiró algún tanto, pero reforzados los franceses con un ejército de cien mil hombres que trajo Napoleón, rompieron nuestras líneas, volviendo a ocupar Madrid y la mayor parte del Reino.⁹

La lectura d'aquesta crònica caputxina ens suggereix que el famós *Dos de mayo* madrileny assenyala el començ del que seria una llarga resistència popular armada contra la dominació francesa, animada tothora per multiplicitat d'escrits patriòtics i, sobretot, atiada des de l'abrandada predicació antifrancesa pronunciada pels eclesiàstics d'aquells anys que, des del primer moment de la invasió napoleònica, s'uniren a la sublevació en contra dels francesos, enfront de la passivitat i submissió de bona part de la noblesa i de les institucions civils, a voltes amb actituds afrancesades.

No hauria, doncs, de causar-nos estranyesa la gran abundor d'impresos patriòtics que s'estamparen i que es divulgaren arreu del Principat de Catalunya en aquesta conjuntura històrica. Els escrits que llavors circularen incitaven la població al combat i a la resistència i, també, censuraven la conducta dels afrancesats i dels col·laboracionistes. A guisa d'exemple vegem-ho en el text imprès

9. APCCast, *Viridario auténtico en que florecen siempre vivas las memorias de lo que pertenece al buen gobierno de esta Provincia [de la Encarnación de las dos Castillas]*, ff. 731-732.

d'aquesta crida divulgada per la Junta de Govern de Catalunya que fou adreçada a la població del Principat:

Los agentes vendidos al tirano para alucinarnos, y desacreditar á la Suprema Junta de Gobierno del Reino esparcen noticias de que ésta ha aprobado la Capitulación de Madrid. Este cuerpo soberano debe desmentir unas voces que conspiran á introducir el desaliento, la desconfianza y la anarquía entre el Gobierno y el Pueblo, y á ofender el Sagrado juramento de vuestros representantes. La Junta de Gobierno, que ha tomado la divisa *vivir libres o morir*, está lejos de aprobar la capitulación de ningún pueblo.¹⁰

Les «guerrilles», segons els historiadors Arzadún, Mercader, Segura i Sarret i Arbós, foren el mètode adoptat pels resistents catalans per tal de deturar l'invasor francès. Aquestes gaudiren d'una gran efectivitat, a causa del fort recolzament popular que, d'altra banda es veia fomentat i animat des dels sermons «patriòtics» pronunciats en bona part de les esglésies dels territoris hispans. El Dr. Joan Bada, professor emèrit d'història eclesiàstica la Facultat de Teologia de Catalunya, en el seu modèlic estudi sobre l'Església barcelonina durant la crisi de l'Antic Règim, recull, en aquest mateix sentit, diverses testimoniances en les quals es demanava als sacerdots d'abstenir-se d'excitar el poble amb llurs prèdiques, i esmenta alguns casos concrets en què es retiraren a determinats sacerdots les llicències de predicar.¹¹ L'acció dels predicadors a Catalunya fou entusiasta i de gran incidència. Els religiosos mendicants, principalment els frares caputxins dedicats a la predicació, hi participaren d'una manera activa i compromesa, sobretot després de la creació de les Juntes de Govern. Aquesta implicació dels eclesiàstics en la configuració d'un clima de resistència contra l'ocupació napoleònica, ha estat recollida i analitzada en diverses monografies sobre la Guerra de la Independència. També hom registrà aquesta implicació dins el text de les monografies locals, com ara la que escriví Mn. Segura sobre història d'Igualada, on l'erudit sacerdot ofereix interessants transcripcions de textos i cròniques de l'època napoleònica on es posa en relleu el fort activisme dels caputxins en la lluita contra Napoleó:

Dia 4 Novembre 1809, havent-se presentat á esta R[everent] Comunitat Parroquial de ofici lo R. P. Fr. Joan-Baptista de Vilanova del Camí, religiós caputxí comissionat de la Religiosa Milícia de Cruzada, ab lletas y ab nom del M[olt] Il[lustre] y R[everendíssi]m Comissari [...] qui a las deu horas de la matinada, elevant desde lo balcó de la Casa de la Vila [d'Igualada] lo estendart de allistament [...] preconisá lo privilegi de la Religiosa Milícia de Cruzada, inflamant l'auditori per-

10. Text conservat en la col·lecció d'impresos antics de l'Arxiu Històric Fidel Fita d'Arenys de Mar.

11. Vegeu J. BADA, *L'Església de Barcelona en la crisi de l'Antic Règim 1808-1833*, Barcelona: Facultat de Teologia de Catalunya 1986, 175-177.

què, reunits Eclesiàstichs y Paysans, se armassen contra los Gavatxos en defensa de la Santa Fe, Nació y Pàtria, ab reforma general de costums en la present guerra.¹²

A semblança dels esdeveniments ocorreguts durant la Guerra de Successió, la participació dels eclesiàstics catalans en la contesa, cal situar-la més en els aspectes d'animació ideològica i de legitimació teològica —a guisa de croada de la fe en contra dels impius francesos— que no pas en una implicació directa en la lluita armada. Amb tot, durant la Guerra de la Independència, en moltes ocasions, junt amb altres eclesiàstics, els frares, especialment els caputxins, col·laboraren en la vigilància i en la preparació de les municions, segons les testimoniances aplegades pel canonge Gaietà Barraquer en el seu extraordinari estudi sobre l'Església catalana d'aquesta època, aportant diversos testimoniatges com aquest:

Los superiores de las casas religiosas autorizaron y promovieron, por medio de su apoyo moral el alzamiento y la lucha. Pero no se limitaron los religiosos a este apoyo moral; pasaron al más directo, al material: [con] cuantiosos donativos, asistiendo a los hospitales, haciendo guardias, trabajando como peones y abriendo fosos. En Tortosa los capuchinos fabricaban cartuchos en el palacio episcopal, y en Tarragona sabemos que lo efectuaba el clero [diocesano].¹³

Cal recordar que l'estament eclesiàstic a Catalunya, amb força unanimitat, i sense massa fissures, des de la dissetena centúria, era aferrissadament anti-francès, tot i que al llarg del segle XVIII s'adoptessin algunes modes franceses, principalment en la metodologia dels grans sermons predicats en efemèrides i solemnitats; uns sermons que eren endegats segons l'estil francès. Les tropes napoleòniques que realitzaren l'ocupació dels territoris hispans eren ben conscients d'aquest rebuig anti-francès de la població —principalment dels eclesiàstics— i, per això, ja des d'un primer moment, intentaren posar la clerecia sota el seu control a través de diverses accions consistentes en escorcolls sovintejats amb el pretext de cercar armes en les cases religioses; amb acusacions de reunions clandestines conspiratòries en parròquies i cases religioses; amb la detenció i empresonament dels superiors de les cases religioses. Aquests detinguts, força freqüentment, eren alliberats al cap de pocs dies per tal de causar entre la població un efecte de control i domini i, alhora, d'atemorir-la i així evitar que aquesta es revoltés. En aquesta circumstància històrica el poble català, cada vegada més, es veia pressionat pel cobrament de forts impostos de capitació, recaptació que anava acompanyada de la requisita d'objectes d'argent per a l'encunyació de moneda.

12. J. SEGURA, *Història d'Igualada*. Vol. I, Barcelona: Imp. Subirana (1907), 666-667: «Un caputxí predica la croada contra'ls francesos».

13. C. BARRAQUER ROVIRALTA, *Los religiosos en Cataluña durante la primera mitad del siglo XIX*. Vol. I, Barcelona: Imp. Altés 1915, 415.

La població catalana, situada en aquesta atmosfera de temor creada per l'ocupació militar francesa, quan els magatzems de les tropes es buidaven de gra (gastat per a la farina del pa destinat a la tropa, i també per pinso dels cavalls i mules de l'exèrcit), els capitosts militars de l'ocupació convocaven les autoritats locals del Principat de Catalunya, a fi d'exigir-los noves contribucions, de tal manera que, llavors, ja no eren només els soldats francesos qui d'una manera violenta arrabassaven les provisions i els béns de la població catalana, sinó que les mateixes autoritats locals es convertien en cobradors que havien d'extorsionar i forçar el propi poble a satisfer les dures exigències econòmiques dels invasors francesos. Quan hom es resistia a pagar aquests impostos militars, li era aplicada l'anomenada *discreció militar*; és a dir, l'allotjament forçat d'un nombre variable de soldats amb llurs cavalleries en el domicili particular dels ciutadans castigats, de tal manera que es veien obligats a suportar i mantenir dins la pròpia casa la presència de soldats invasors —els temibles allotjaments— que tant afligien una població catalana sofrent i empobrida que amb prou feines podia mantenir la pròpia família. Aquesta metodologia era emprada pels militars de l'exèrcit de Napoleó com a mesura coactiva en contra dels deutors d'impostos i, també, com a represàlia. En un clima tan tens i enrarit, i amb la població fortament vexada i empobrida, no és gaire estrany que s'organitzessin boicots protagonitzats pel poble i animats per la clerecia. Un dels boicots més sonats fou l'oposició —tan eclesiàstica com popular— a la nova festa de Sant Napoleó, instituïda pel dia 15 d'agost, en el dia del natalici de l'emperador, jornada en què precisament fou traslladada la memòria litúrgica dels màrtirs Sadurní, Germà i *Neòpol* (identificat amb Napoleó) que, del dia dos de maig, passaven a celebrar-se el dia quinze d'agost volent legitimar, així, sota una aparença o cobertura litúrgica, la festa del natalici de Napoleó i d'aquesta faisó bandejar així la popularíssima i arrelada festa de la Mare de Déu d'Agost. Òbviament, aquest canvi que tocava la fibra més profunda de la fe del poble no fou tolerat i es boicotejà amb radicalitat.

Les tropes franceses, però, no romanien pas indiferents a aquesta actitud hostil i opositora de la població i, pel que fa a Barcelona, fou declarat l'estat de setge a la ciutat a partir del dia 15 de setembre de 1808. Per mor d'aquest setge, imposat pels militars, es modificaven els horaris de tal manera que la població restava molt més controlada durant les vesprades i la nit. Malgrat aquestes previsions, l'any 1809 existí una acurada conspiració contra els francesos amb molta participació dels eclesiàstics,¹⁴ car les consignes foren trameses a través dels confessionaris, des d'on s'explicitava el lloc on s'havien de congregar els insurgents. En descobrir-ho els francesos hi reaccionaren amb molta contundència, empresonant diversos eclesiàstics i executant els que més activament hi col·laboraren. Ho recorda el monument que hi ha davant la porta d'accés

14. Vegeu A. CLOSAS, *Una conspiració barcelonina en 1809*, Barcelona: Rafael Dalmau 1970.

al claustre de la catedral, a la plaça Garriga i Bachs, recordant els patriotes Joan Massana, Josep Navarro i Salvador Aulet, que juntament amb el reverend Joaquim Pou i el teatí Joan Gallifa, foren acusats de dirigir l'any 1809 la conspiració en contra de la dominació francesa a Barcelona, dita «complot de l'Ascensió», i severament executats pels francesos, tal com ho descriu el P. Raimon Ferrer en la cèlebre *Barcelona cautiva*. Aquesta actitud resistent i antifrancesa del clergat català fou captada ben aviat pels dirigents de l'ocupació napoleònica, que es convertiren en uns afinats observadors de l'influx de l'Església en els estaments populars. En efecte, l'execució d'aquests patriotes catalans commogué la ciutat de Barcelona i els francesos temeren una sublevació, oimés quan els executats començaven a assolir entre els estaments de la població l'aureola de màrtirs de la pàtria.

La forta incidència eclesiàstica en les actituds i mentalitat del poble català fou també reconeguda per la mateixa Església. En efecte, quan el caputxí andalús Ambròs de Valencina [sic] en l'escaiença del primer centenari de la Guerra de la Independència publicà una monografia històrica sobre l'activa participació dels frares caputxins en l'esmentada guerra, posà de manifest l'accentuada ideologització de la majoria dels predicadors d'aquells anys que, hàbilment, se saberen servir dels textos doctrinals més reaccionaris i antifrancesos per tal d'enfervorir el poble senzill i animar-lo a la participació activa en les «guerrilles» contra els francesos. El P. Valencina escriví que: «La gloria principal del apóstol capuchino, es haber formado, con sus continuas misiones [populares], el pueblo de la Guerra de la Independencia, aquel pueblo heroico que supo rechazar valerosamente la invasión francesa, y eclipsar la estrella de Napoleón.»¹⁵ Per exemple, a la ciutat de Manresa, un grup d'eclesiàstics encapçalat pel canonge Ramon Muntanyà, s'oposà valentament a l'ocupació francesa. Ho recorda d'una manera solemne una gran làpida commemorativa inaugurada el 2 de juny de 1908, en la qual hi ha esculpit: «En aquest lloc —la plaça major de Manresa— lo dia 2 de juny de 1808 indignats els nostres avis per les vils traïcions napoleòniques cremaren el paper marcat ab lo odiós segell del usurpador ab lo ferm determini de morir ab glòria [abans] que viure esclaus.»¹⁶ La ciutat de Manresa, per indicació del patrici Leonci Soler i March, diputat a Corts, en comptes de bastir un monument commemoratiu per l'activa participació dels manresans en la famosa batalla del Bruc, dissenyat amb dimensions faraòniques —d'altra banda inútil i que hauria subvencionat el Congrés dels Diputats— amb la partida de diners que el Govern hi havia destinat féu edificar, amb molt més encert i amb perspectiva de futur, l'Institut de batxillerat «Lluís de Peguera», essent el primer de l'Estat espanyol fora d'una capital de Província.

15. AMBROSIO DE VALENCINA, *Los capuchinos de Andalucía en la Guerra de la Independencia*, Sevilla: Imp. El Adalid Seráfico 1909, 8-9.

16. J. SARRET Y ARBÓS, *Manresa en la Guerra de la Independencia*, Manresa: Imp. San José 1922.

En la progressiva configuració d'aquesta mentalitat antifrancesca hi tingueren un especial influx els anomenats *Catecismes patriòtics*, que a inicis de la dinovena centúria s'havien començat a estampar arreu del Principat. Foren aquests catecismes uns opuscles d'una gran difusió i penetració en els estaments populars ja que, a més d'expressar els elements prioritaris de la religiositat popular, serviren per a fomentar l'entusiasme polític-religiós i la gal·lofòbia a Catalunya.¹⁷ L'estructura d'aquests catecismes patriòtics segueix l'esquema clàssic dels catecismes populars estructurats amb preguntes i respostes —segons l'estil adoptat pels pares Astete i Ripalda i, després pel P. Claret—, a través de les quals es va presentant, a poc a poc, el prototipus de l'home de bé amb el triple compromís de: «ser cristiano, apostólico y romano; defender su Religión, su Patria, su Rey; y morir antes de ser vencido»; un seguit d'actituds i principis ètics de gran exigència que estaven en clara contradicció amb el jansenisme regalista i, òbviament, amb la política afrancesada del rei foraster, Josep I, germà de Napoleó. En aquests catecismes patriòtics, a més d'inculcar al poble sentiments antifrancesos, es legitimava teològicament la Guerra de la Independència a través de formulacions d'aquesta guisa:

P[regunta]. —¿Será pecado matar los franceses?

R[respuesta]. —No Señor, antes se merece elogios si con eso libra la patria de sus insultos.¹⁸

On més clarament es percep la imbricació polític-religiosa de la Guerra de la Independència, és en la impressionant quantitat de rogatives promogudes en bona part de les esglésies. Per exemple, al convent de caputxins de Valls, custodis del Santuari de la Mare de Déu del Lladó, el cronista conventual registrà la celebració de les diverses rogatives realitzades a la Mare de Déu del Lladó, en ocasió de la Guerra del Francès, iniciades el juny de 1808:

Dia 8 de juny de 1808, se comensaren las rogativas â Maria SS[antíssima] del Lladó, N[ostra] Patrona, per la Victòria de las Armas Cathólicas y Españolas contra los Francesos que ja estaban apoderats, (ab capa d'amistat), de Madrid, Pamplona y Barcelona, y han estat tan grans y copiosas les dádives de cera, que ja se han fet dos novenaris y prosseguiran las Rogativas, fins alentar la victòria per intercessió de Maria.¹⁹

Semblantment, aquesta vinculació polític-religiosa de la Guerra del Francès es percep, també, i encara amb més força, durant les diverses festes d'acció de

17. A tall d'exemple, J. SEGURA, *Història d'Igualada*, Vol. I, Barcelona: Imp. Subirana, 666-667: «Un caputxí predica la croada contra'ls francesos».

18. *Catecismo Civil*, Cartagena: Junta de Gobierno 1808; reeditat per S. DELGADO, *Guerra de la Independencia: Proclamas, bandos y combatientes*, Madrid: Editora Nacional 1976, 295.

19. APCC, *De la Verge Santíssima del Lladó y de la Fundació dels Caputxins de Valls* [= *Llibre del Convent de Valls*], f. 160 v.

gràcies als sants patrons locals, organitzades en ocasió de les victòries aconseguides contra els francesos i que han quedat fixades en les edicions de Goigs i Cobles estampats en la commemoració anyal d'aquestes victòries quan es recordava litúrgica i festivament els aniversaris en les diverses poblacions com ara Girona, Berga, Igualada, Tarragona, Vic i Manresa.²⁰ L'oposició popular en contra de les tropes franceses fou molt intensa i, en aquest sentit, arreu de Catalunya es configuraren un seguit de Juntes de govern i defensa per tal de coordinar i donar eficàcia a la lluita contra els francesos, car la situació del Principat durant l'ocupació napoleònica era molt llastimosa, tal com ho testimonia el P. Ferrer en la seva extensa crònica de l'ocupació napoleònica que titulà *Barcelona Cautiva*, i descrita, també, per historiadors que s'especialitzaren en l'estudi de la Guerra de la Independència com ara Gómez de Arce, qui escriví posant de manifest que:

La situación de Barcelona era de las más precarias que pueden imaginarse. La fuga de las personas más pudientes; la estrechez á que tenían que sujetarse los que habían quedado, abrumados de impuestos; la paralización del comercio y toda industria para el exterior, y [la paralización] del trabajo, por consiguiente, de los menestrales; el retraimiento forzoso del clero en sus Iglesias y claustros; la invasión, los incendios, la falta de subsistencia, daban a tan populosa ciudad un carácter de miseria y de tristeza, tan lamentable, como extraordinario y sorprendente.²¹

Enmig d'aquesta paralització de la vida social al Principat, sorgí, a més, un decret bonapartista de supressió dels ordes religiosos que afectà els regulars hispans, àdhuc les monges. El 4 de desembre de 1808 Napoleó ja havia prohibit als ordes religiosos la recepció de nous novicis, i els regulars eren invitats a la secularització, és a dir, a demanar la dispensa de vots i passar al clergat secular. Això fou un clar intent bonapartista d'assolir l'extinció dels regulars. Pel que fa als caputxins de Catalunya, si bé la documentació no registra cap defecció entre 1808-1814, anota tan sols cinc professions quan, en condicions normals, professaven uns seixanta religiosos per trienni. El mestre de novicis d'aquells anys ens deixà aquesta anotació al llibre de vesticions, prou expressiva de la situació d'ocupació militar que els tocà de sofrir: «Los anys 1809-1813 no es vestí ningú per las turbulències dels francesos». Efectivament, les *turbulències* deuriem ser

20. A tall d'exemple esmentem les *Copblas [sic] sobre la prodigiosa y memorable victoria, alcanzada del arrogante y jactancioso ejército francés en los montes del Bruch y Casa-Massana, por un puñado de paisanos de la Ciudad de Manresa, Villa de Igualada, Sanpedor, Sellent, Artés, Castellgalí, Guardiola y otros pueblos de esta vecindad, protegidos por la Virgen Santísima, Nra. Sra. de la Concepción y de los Santos Patronos de dicha Ciudad, en el día 6 de junio del año 1808*. O, també, entre moltes altres, les *Cobles en alabança al Stm. Sagrament, amb motiu del vot que feren el dia 25 de juny de l'any 1808 els veïns de la parròquia de Sant Iscle de Vallalta*, etc.

21. J. GÓMEZ DE ARTECHE, *Guerra de la Independencia. Historia Militar de España de 1808 a 1814*, Vol. IV, 186.

grans i notables car, tot just arribades les tropes franceses a Barcelona, el general Duhesme féu tancar les esglésies conventuals i s'encetà un període força hostil en contra dels religiosos, alguns dels quals moriren víctimes dels francesos com ara el cas de dos frares caputxins que fugien del convent de Valls, tal com explícitament ho anotà el cronista conventual:

Dels [frases] que's quedaren [al convent] no mataren los Francesos a ningún, però sí dels que fugiren; esto és, el P. Fidel de Verdú, predicador y ex-guardià, y a Fra Agustí de Tarragona, lo qual después de dos meses fou trobat en una viña, no molt distant del convent, desnú ab lo cap llevat y cobert ab lo seu mateix hábit.²²

Els francesos, a més d'oprimir el poble català, miraren de requisar tot el que van poder. El general Duhesme, a partir de l'octubre de 1809, projectà formar una biblioteca general amb les incautacions dels llibres dels convents de la ciutat de Barcelona. El bibliotecari del convent de caputxins de Santa Madrona escriví una detallada relació a propòsit de la situació o *Estado de la Librería de este Convento de S[ant]a Madrona de Padres Capuchinos, después de la invasión de los Franceses*, on fa esment de les precaucions preses pels frares a fi d'evitar l'espoli de la biblioteca, salvant els millors llibres però amb notables pèrdues inevitables ocasionades per l'espoli dels francesos. Escriví també aquest bibliotecari que:

Entraron los Franceses en Cataluña por el mes de febrero de 1808, y a Barcelona a 10 de Noviembre de 1809; se apoderaron y sellaron las puertas de las Librerías de todos los conventos y se llevaron las llaves sin poder entrar los Religiosos; pero nosotros ya habíamos sacado las obras más excellentes, más útiles y necesarias, pero no obstante quedaba la Librería bien ocupada, y como no hallaron el Índice, no pudieron saber las obras magisteriales y buenas que había, las que gracias a Dios, se salvaron de sus manos.²³

La llarga ocupació francesa en els territoris del Principat de Catalunya, les múltiples vexacions i espolis revifaren, amb gran intensitat, el sentiment anti-francès de la població catalana que es canalitzà a través d'una insubordinació, quasi permanent, a les directrius del govern de Josep Bonaparte i, sobretot, amb una gran aversió envers la seva persona.

Aquestes motivacions patriòtiques i polític-religioses viscudes durant l'ocupació napoleònica de Catalunya esperonaren la població a participar activament en la Guerra del Francès, la qual cosa significà un desconcert en la vida agrícola de Catalunya, car els camps de conreu no eren atesos suficientment i no sempre s'era a temps de sembrar en el moment precís i, massa vegades, les collites foren

22. APCC, *Llibre del Convent de Valls*, ff. 208-210.

23. BUB, Ms. 1709, *Estado de la Librería de este convento de S[ant]a Madrona de Padres Capuchinos, después de la invasión de los franceses*, ff. 1-6.

cremades, com a represàlia, per les tropes franceses. Tot això ens explica que, en moments de crisi de subsistència, els estaments populars comencessin d'incorporar nous productes a la dieta alimentària. Per exemple, al llibre on s'anotaven les despeses de la comunitat dels caputxins de Martorell, el mes d'abril de 1812 registra, per primera vegada en la història gastronòmica de Catalunya, la despesa per l'adquisició «d'una saca de patates del Cardó»²⁴ producte que, en aquelles difícils circumstàncies marcades per una crisi de subsistències, començaria a introduir-se a les cuines conventuals i casolanes esdevenint, molt aviat, les trumfes o patates un tubèrcul consumit habitualment a la taula dels religiosos mendicants i dels estaments populars de casa nostra, tal com ho registra també el cèlebre Baró de Maldà en les seves memòries i viatges.

La llarga persistència de les tropes franceses en els territoris del Principat ocasionà un seriós trasbals a la població i a les diverses comunitats religioses. Per exemple, els caputxins catalans es veieren molt afectats per aquesta invasió i, més enllà de l'espoli dels llibres i objectes litúrgics en bona part dels convents, també en alguns dels recintes conventuals se sofriren seriosos desperfectes, com ara el convent anomenat de les «Dues Viles», a Calella de la Costa, que fou incendiat i, molt a prop, Duhesme hi assassinà vint-i-dues persones de la població civil. El convent de caputxins de Calella fou totalment incendiat, i altres convents foren convertits en baluards i després enderrocats per les tropes hispanes, com ara els convents de caputxins de Tarragona, d'Igualada i de Granollers, esbucats l'any 1812 per ordre del general Lacy, tal com podem llegir-ho en aquest text d'una crònica conventual:

En el año de mil ochocientos y doce, las tropas del opresor de la Europa, Napoleón Bonaparte, debastaba este Principado, y en especial esta comarca. El general Gefe Lacy mandó demoler nuestro convento [de Granollers], ya que su situación local podía proporcionar a los enemigos en él, un reducto no poco difícil de vencer.²⁵

En canvi, en altres convents caputxins del Principat els estralls de les tropes franceses foren d'incidència menor, a excepció del convent de Mataró, que fou convertit en baluard. En la majoria dels convents les comunitats que hi romanien foren relativament respectades, com ara el cas del convent de Sarrià:

En el año de 1813 vino de retirada de Valencia y Aragón, con todo su formidable Ejército, el G[ener]al Suchet, bien conocido por su inhumanidad y crueldades; sin embargo quedamos en el Convento, y no recibimos desgracia particular; antes puedo decir que nos respetó y favoreció como sus antecesoras, dos veces

24. APCC, *Llibre d'entrades y eixidas de est convent de PP. Caputxins de Martorell*, abril 1812, s.f.

25. ACA, *Monacals-Universitat*, Lligall 47: papers procedents de l'arxiu conventual de Granollers.

subió aquí y comió, y siempre con buena urbanidad y agrado, al menos a la apariencia.²⁶

Poc després d'encetar l'any 1814, semblava que l'ocupació francesa aviat acabaria a Catalunya, car Napoleó havia restituit la corona hispana a Ferran VII ran del tractat de Valençay; tanmateix, les tropes franceses abandonaren el territori peninsular molt lentament, cosa que impedí als religiosos la represa de la vida claustral. Sense poder disposar encara dels convents, molts dels religiosos havien de viure acollits a cases dels familiars o dels benefactors. Una volta finalitzada la sortida dels francesos del Principat molts edificis conventuals eren inhabitables a causa del mal estat originat pels estralls de la guerra. Escriví el cronista del convent de caputxins de Santa Madrona que:

A 28 mayo de ese año [1814] desocuparon los Franceses por un armisticio preliminar de la paz, las fortalezas, fuertes y toda la ciudad en drechura a Francia; y el mismo día volvieron a entrar al Conv[ento] los Religiosos en número de 6, y sucesivamente otros hasta el 15 de julio, en que se tuvo Capítulo en Sabadell; y en 24 del dicho mes ya contaba esta familia de unos 30 a 36 religiosos, sacerdotes y legos. Hallóse el convento en el más mísero y deplorable estado. Robadas dos custodias, tres cálices, un globo grande, la urna con las reliquias de Santa Madrona, un relox, la campana del campanario, las dos del relox grande, las otras dos de las porterías, casi toda la ropa de la sacristía y los manteles destrozados; la librería sin libro alguno; el refectorio sin mesas; la dispensa sin servilletas ni utensilios; la bodega sin tinajas; las cocinas malbaratadas; la botica robada y hecha un destrozo; las celdas todas sin tablas.²⁷

L'any 1814 acabà, finalment, l'ocupació francesa a Catalunya gràcies a l'evolució de la guerra a Rússia i a les derrotes que les tropes napoleòniques sofriren en diversos indrets de la Península a mans dels militars de la coalició anglo-espanyola. Napoleó va haver de desistir de la seva voluntat de dominar Espanya, i el 1814 les tropes es van anar retirant de Catalunya, essent Barcelona la darrera plaça desocupada, car fins a primers de maig de 1814 hi sojornaren les tropes. Fou llavors quan es féu imperiós reprendre la vida conventual. Les disposicions pastorals dels superiors, ja des de bon principi, ordenaven la represa de la vida comunitària, amb la recitació íntegra de l'ofici diví, matines inclosos. Pel que fa a la qüestió dels «afrancesats», a l'hora de reprendre la vida i activitats pastorals de les institucions eclesials de Catalunya, es plantejà si els eclesiàstics fugits durant la invasió francesa, o bé els que prestaren jurament de fidelitat al govern intrús, mantenien els seus drets, o no; puix que el dia 16 de febrer de 1809 s'havia promulgat un decret de Josep Bonaparte, en el qual s'exigia al clergat el jurament de fidelitat al nou règim. Majoritàriament, els eclesiàstics

26. APCC, *Llibre del Convent de Sarrià*, ff. 228-229.

27. APCC, *Llibro Segundo de Santa Madrona*, f. 68 r.

es resistiren a prestar un jurament que impliqués una vinculació amb els afers temporals de l'Estat, tal com ho declarà explícitament el Vicari General de la diòcesi de Barcelona:

Se ha observado constantemente en España, no exigir juramento de fidelidad a los cuerpos eclesiásticos.²⁸

Tanmateix, les fortes pressions de les autoritats napoleòniques a l'estament eclesiàstic, amb amenaces d'exilis i amb l'aplicació de violències de diversa índole provocà, finalment, el jurament d'un notable nombre d'eclesiàstics. Cal tenir present, però, que molt sovint, el col·laboracionisme d'aquests eclesiàstics juramentats es limità a actuacions purament externes, prou comprensibles en aquelles circumstàncies extremes.

Acabada la Guerra del Francès la represa de la vida religiosa a Catalunya no fou gens fàcil. La situació era poc afalagadora: convents perduts, religiosos dispersos, sis anys sense poder rebre novicis, en el context d'una forta crisi social i de subsistències. Els anys de la postguerra foren per als religiosos una important avinentesa per a participar i compartir directament el gran entusiasme popular en ocasió de la restauració de Ferran VII al tron, després de la sortida de les tropes franceses, tal com podem llegir-ho en el text d'alguns dels sermons conservats, i que foren predicats en aquestes circumstàncies.

La represa de la vida quotidiana i eclesial després de la Guerra de la Independència presentà moltes dificultats i no fou gens fàcil. A més, la restauració fernandina no ofería pas massa garanties, ni tampoc aquella teocràcia que lligava quasi sacramentalment «el tron i l'altar» i que no ofería pas solucions prou satisfactòries. Més encara, aquesta divulgada associació teocràtica «del tron i l'altar», repetida fins a la indigestió en molts escrits reaccionaris de l'època fernandina,²⁹ suscita força confusions puix que, si bé d'entrada aquest binomi podria fer-nos pensar que harmoniosament i sense discussió l'Església (l'altar), s'havia vinculat de tal manera a la monarquia de l'Antic Règim (el tron), de manera que esdevenia impensable cap altra fórmula política que no fos la monarquia de dret diví, aquesta simplificació reclama moltes matisacions, car el tron i l'altar, durant l'antic règim, lluny de cohabitar en una pacífica i harmoniosa convivència, tingueren molts punts de fricció. Més encara, el tron (la monarquia), a través del regalisme (que significativament havia culminat el 1767 amb l'expulsió dels jesuïtes dels regnes hispans), prengué decididament partit en contra l'Església. Tot això, lluny d'indicar-nos una simbiosi o una felïç aliança

28. Citat per J. BADA, *L'Església de Barcelona en la crisi de l'Antic Règim*, Barcelona: Facultat de Teologia de Catalunya 1986, 190.

29. Principalment el tractat del caputxí andalús RAFAEL DE VÉLEZ, *Apología del Altar y del Trono, o historia de las reformas hechas en España en tiempo de las llamadas Cortes, e impugnación de algunas doctrinas publicadas en la Constitución, Diarios y otros escritos contra la Religión y el Estado*, Madrid: Imp. Cano 1818.

entre el tron-altar, palesa un seguit de dificultats i tensions acumulades entre les relacions Església-Estat al llarg de tota l'època moderna i contemporània.

L'Església, però, sabia que la restauració fernandina no podia ser la solució adient i satisfactòria car, difícilment, podia oblidar els excessos recents de la monarquia absoluta, desprestigiada al llarg de la divuitena centúria amb corrupcions i fortes intromissions regalistes en la vida eclesial. L'Església, potser més ben dit els eclesiàstics, volgueren, tanmateix, la restauració i, alhora que acceptaven Ferran VII com a rei, exigien i defensaven els drets de l'Església, intentant de compaginar la fidelitat al rei i la independència de les institucions eclesiàstiques. Per això formularen l'any 1817 una petició d'amnistia per a tots aquells eclesiàstics afrancesats o juramentats que no haguessin participat activament amb el govern francès, o bé que, equivocadament, haguessin pensat de servir un govern legítim o, sobretot, que haguessin jurat sota pressions i amenaces. L'Església hispana, ben aviat restà decebuda i perplexa davant la monarquia restaurada després de la sortida de l'exèrcit napoleònic ja que, de fet, en aquella circumstància històrica, era ja la burgesia comercial, impregnada d'aquella filosofia il·lustrada (severament blasmada per judicar-la incompatible amb el catolicisme),³⁰ la que governaria en la cort de Madrid al llarg de la dinovena centúria. Però la progressiva penetració del liberalisme és tema d'un altre treball.

Fra Valentí SERRA DE MANRESA

Card. Vives i Tutó, 16 (caputxins)

E – 08034 Barcelona

E-mail: frvalentiserra@terra.es

Summary

On the occasion of the bicentenary of the Napoleonic occupation of Catalunya (1808-1814), the author examines the action of the members of the ecclesiastical class during the War of Independence, actions that were the expression of anti-French feeling that gave impetus to the Catalan church in clear harmony with the popular classes with which it collaborated in an active and committed way, especially through its preaching and pastoral care. The article further offers some reflections on the celebrations of the first centenary of this period of war in Catalunya in 1908.

30. Principalment els escrits de F. ALVARADO, *Cartas críticas del Filósofo Rancio en que se impugnan las doctrinas y máximas perniciosas de los nuevos reformadores y se descubren sus perversos designios contra la Religión y el Estado*, Cadis: 1813-1816 (5 vols).